

**Un nou canvi
estructural en
l'esfera pública
i la política
deliberativa**

**Jürgen
Habermas**

JÜRGEN HABERMAS

UN NOU CANVI ESTRUCTURAL
EN L'ESFERA PÚBLICA
I LA POLÍTICA DELIBERATIVA

Traducció de Lola Fígols

Edicions 62

Barcelona

Títol original: *Ein neuer Strukturwandel der Öffentlichkeit und die deliberative Politik*

© Suhrkamp Verlag AG, Berlin, 2022

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.
La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.
En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.
A Grup62 agraiem que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autors i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.
Adreceu-vos a CÉDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Primera edició: maig del 2023

© de la traducció: Lola Fígols, 2023
Revisió de la traducció: Pere Fabra

Amb el suport del Departament de Cultura

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Fotocomposició: Grup62

DIPÒSIT LEGAL: B. 6.483-2023
ISBN: 978-84-297-8109-0

ÍNDEX

Pròleg	9
Reflexions i hipòtesis sobre un nou canvi estructural en l'esfera pública política	11
Democràcia deliberativa. Una entrevista	79
Què vol dir «democràcia deliberativa»? Objeccions i malentesos	99

REFLEXIONS I HIPÒTESIS SOBRE UN NOU CANVI
ESTRUCTURAL EN L'ESFERA PÚBLICA POLÍTICA

Com a autor del llibre *Strukturwandel der Öffentlichkeit* [La transformació estructural de l'esfera pública], publicat fa sis dècades i que Martin Seeliger i Sebastian Seignani han escollit com a punt de partida del seu debat actual,¹ m'agradaria fer un parell de comentaris. En termes de vendes, aquest llibre continua sent el que més èxit ha tingut fins avui, malgrat ser el primer que vaig escriure. El segon comentari fa referència al motiu al qual crec que es pot atribuir aquesta història d'èxit tan inusual: el llibre conté una descripció sociohistòrica i historicoconceptual de l'«esfera pública» que ha atret moltes crítiques, però que també ha servit per impulsar una investigació històrica més àmplia. Aquí no ens ocuparem d'aquest aspecte històric. Per a les ciències socials, però, el concepte polític de l'esfera

1. M. Seeliger, S. Seignani (eds.), *Ein erneuter Strukturwandel der Öffentlichkeit?* (=Leviathan. Sonderband 37), Baden-Baden 2021.

pública va quedar inserit així en un context socioestructural més ampli. Fins llavors, el terme s'havia utilitzat de manera força inespecífica, principalment en l'àmbit conceptual de l'«opinió pública», que a partir de Lazarsfeld també es va entendre en termes demoscòpics; mentre que ara, en el marc funcionalment diferenciat de les societats modernes, l'esfera pública concebuda sociològicament adquireix una posició entre la societat civil i el sistema polític. D'aquesta manera, també es podia analitzar segons la seva contribució funcional a la integració de la societat i, en particular, a la integració política dels ciutadans.² Tot i ser conscient que l'esfera pública és un fenomen social que va molt més enllà de la seva contribució funcional a la formació de la voluntat democràtica en estats constitucionals,³ posteriorment també he tractat el tema

2. Vegeu B. Peters, *Die Integration moderner Gesellschaften*, Frankfurt 1993, així com el text del mateix autor «On Public Deliberation and Public Culture: Reflections on the Public Sphere», dins H. Wessler (ed.), *Public Deliberation and Public Culture. The Writings of Bernard Peters*, Londres 2008, 134-159. També des d'aquesta perspectiva: H. Wessler, *Habermas and the Media*. Cambridge 2018.

3. Sobre la relació entre les esferes públiques polítiques i literàries, vegeu la perspectiva lateral a J. Habermas, «Warum nicht lesen?» dins F. Wagner, K. Raabe (eds.), *Warum Lesen*, Berlín 2020, 99-123.

des de la perspectiva de la teoria política.⁴ En aquest text també parteixo de la funció que fa l'esfera pública a l'hora de garantir la subsistència de la comunitat democràtica.

Primer m'ocuparé de la relació entre la teoria normativa i l'empírica (1); a continuació, explicaré com i per què hem d'entendre el procés democràtic —una vegada institucionalitzat segons les condicions d'una societat individualitzada i pluralista— des del punt de vista de la política deliberativa (2); i, finalment, recordaré les condicions improbables d'estabilitat d'una democràcia capitalista propensa a les crisis (3). Dins d'aquest marc teòric, del qual *La transformació estructural de l'esfera pública* de 1962 va ser un treball sociohistòric preliminar, faré un esbós de l'estructura digitalment transformada

4. El capítol sobre el paper de la societat civil i l'esfera pública política a *Faktizität und Geltung* enllaça amb l'últim capítol de *Strukturwandel der Öffentlichkeit* i, sobretot, amb la introducció de la nova edició de 1990: J. Habermas, *Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*, Frankfurt 1992, 399-467; J. Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft* [1962], Frankfurt 1990. Més recentment sobre aquest tema: J. Habermas, «Hat die Demokratie noch eine epistemische Funktion? Empirische Forschung und normative Theorie», dins J. Habermas, *Ach Europa*, Frankfurt 2008, 177-191. Reimprès a J. Habermas, *Philosophische Texte. Studienausgabe in fünf Bänden*, Frankfurt 2009, vol. 4: *Politische Theorie*, 87-139 (=2009[a]).

dels mitjans de comunicació i els seus efectes en el procés polític. En un principi, el progrés tecnològic de la comunicació digitalitzada genera tendències cap a la dissolució de les fronteres de l'esfera pública, però també cap a la seva fragmentació. El caràcter de plataforma dels nous mitjans crea, juntament amb l'esfera pública editorial, un espai de comunicació en què els lectors, els oients i els telespectadors poden assumir espontàniament el paper d'autors (4). L'abast d'aquests nous mitjans s'evidencia en els resultats d'una enquesta longitudinal sobre l'ús de l'oferta ampliada de mitjans de comunicació. Mentre que l'ús d'internet s'ha estès ràpidament durant les dues últimes dècades i tant la televisió com la ràdio han mantingut més o menys les seves quotes, el consum de diaris i revistes impresos ha caigut dràsticament (5). L'auge dels nous mitjans es produeix a l'ombra d'una explotació comercial de la comunicació online, per ara poc regulada. D'una banda, això amenaça de privar de la seva base econòmica els editors de diaris i els periodistes com a grup professional responsable dels mitjans tradicionals; de l'altra, entre els usuaris que utilitzen exclusivament les xarxes socials sembla imposar-se una forma de comunicació semipública, fragmentada i circular que deforma la seva *percepció de l'esfera pública política* com a tal. Si aquesta suposició és correcta, està en perill un requisit subjectiu important per al mode més o menys deliberatiu de

formació d'opinió i de voluntat d'una part creixent dels ciutadans (6).

I

En els treballs que analitzen el paper de l'esfera pública política en un estat constitucional, solem distingir entre els estudis empírics i les teories normatives; John Rawls parla d'una «teoria ideal». Crec que es tracta d'una alternativa massa simplista. Des del meu punt de vista, la teoria democràtica ha de reconstruir racionalment el contingut lògic de les normes i pràctiques que han adquirit una validesa positiva des de les revolucions constitucionals de finals del segle XVIII i que, consegüentment, han passat a formar part de la realitat històrica. El fet mateix que els estudis empírics sobre els processos democràtics de formació d'opinió perdin la gràcia si no s'interpreten *alhora* des del punt de vista dels *requisits* normatius que se suposa que han de satisfer en els estats constitucionals democràtics posa en relleu una circumstància interessant. Naturalment, això requereix un breu excurs històric, perquè van ser precisament aquells actes revolucionaris que donaren validesa positiva als drets fonamentals els que van introduir per primer cop un nou *gradient normatiu* en la consciència dels ciutadans i, per tant, en la mateixa *realitat social*.

El que té de nou el fet històric d'aquesta normativitat d'ordenaments constitucionals basats en drets fonamentals —particularment exigent i que, en tant que «insaturada», apunta més enllà de l'*statu quo*—, s'entén millor en el context de la normativitat social tradicional. Els fenòmens socials, ja siguin accions, fluxos de comunicació o artefactes, valors o normes, costums o institucions, tractats o organitzacions, tenen un caràcter reglat. Això es mostra en la possibilitat de comportaments desviats: les regles es poden seguir o violar. Ara bé, hi ha diversos tipus de regles: lògiques, matemàtiques, gramaticals, regles de joc i regles de conducta tant instrumentals com socials que, al seu torn, es poden diferenciar en funció de si són interaccions estratègiques o normativament regulades. Aquestes últimes normes són les que es caracteritzen pel particular mode de validesa de l'haver de ser (*Sollen*).⁵ Tal com mostra el tipus de sancions per comportaments desviats, aquestes expectatives normatives de comportament poden plantejar exigències *més o menys estrictes*; i, d'entre totes, la moral imposa les exigències més rigoroses. Les *morals universalistes* que sorgeixen amb les cosmovisions de l'era axial es caracteritzen per exigir fonamental-

5. Tanmateix, les teories sociològiques solen optar per un plantejament conceptual de base que ignora el sentit cognitiu d'aquesta dimensió de validesa i atribueix l'efecte vinculant de la validesa de l'haver de ser (*Sollgeltung*) a l'amenaça de sancions.

ment la igualtat de tracte de totes les persones. En el transcurs de la il·lustració europea, aquest potencial moral-cognitiu es va desvincular del rerefons religiós o ideològic respectiu i es va diferenciar de tal manera que, d'acord amb la doctrina kantiana avui encara vigent, totes i cadascuna de les persones mereixen el mateix respecte en la seva individualitat inalienable i *han de* rebre el mateix tracte. Segons aquesta idea, el comportament de cada persona ha de ser jutjat tenint en compte la seva situació individual d'acord precisament amb aquelles normes generals que —des del punt de vista discursivament examinat de tots els possibles afectats— són igual de bones per a tothom.

En el context que ens ocupa, resulta interessant una conseqüència sociològica d'aquesta evolució: cal recordar la radicalitat sense precedents de la moral racional per poder valorar el fort impacte obligacional (en termes de deure) d'aquest universalisme igualitari-individualista; i, llavors, tot canviant de perspectiva des de la *moral* racional al *dret* racional inspirat per aquesta moral, entendre també què ha significat històricament que, des de les dues primeres revolucions constitucionals, aquest potencial moral-cognitiu tan exigent hagi conformat el nucli dels drets fonamentals sancionats per l'estat i, per tant, del dret positiu en general. Amb la «Declaració» dels drets humans i dels drets fonamentals, l'essència de la moral racional va migrar al

medi del dret constitucional imperatiu, construït a partir de drets subjectius! A finals del segle XVIII, amb aquests actes *històrics sense precedents* d'establiment d'ordenaments constitucionals, la tensió *fins llavors desconeguda* d'un desnivell normatiu va arrelar a la consciència política dels ciutadans legalment lliures i iguals. Aquest foment d'una nova autocomprensió normativa va acompanyat d'una nova consciència històrica, estudiada per Reinhart Koselleck, que s'orienta ofensivament cap al futur: en definitiva, un canvi de consciència complex inscrit en la dinàmica capitalista d'un canvi en les condicions socials de vida, accelerat al mateix temps pel progrés tècnic. Mentrestant, però, en les societats occidentals aquesta dinàmica ha donat lloc a una consciència més aviat defensiva, que se sent aclaparada pel creixement de la complexitat social impulsat per la tecnologia i l'economia. Però els moviments socials que han arribat fins a l'actualitat i que continuen alertant de la inclusió incompleta dels oprimits, marginats i degradats, dels grups, classes socials, subcultures, gèneres, ètnies, nacions i continents, devastats, explotats i discriminats ens recorden la bretxa entre la positivitats de la vigència i el *contingut encara no saturat* dels drets humans, que ja no només es «declaren» a escala nacional.⁶ Per

6. El text de la Constitució francesa de setembre de 1791 comença amb un catàleg que diferencia entre *droits naturels* i

tant, i aquí és on vull arribar amb aquest excurs, una de les condicions per a l'existència d'una comunitat democràtica és que els ciutadans, des de la perspectiva de participants, es vegin a si mateixos implicats en el procés d'una realització continuada d'uns drets fonamentals que *no estan encara totalment satisfets*, però que són positivament vàlids.

A banda d'aquests processos a llarg termini de

droits civils. Així, dona compte de la discrepància temporal que existeix entre l'àmbit de validesa actual dels drets civils generals i la pretensió de validesa dels drets «naturals» —encara no realitzada— als quals totes les persones tenen dret en virtut de la seva humanitat i que s'estén molt més enllà de les fronteres territorials de l'Estat francès. Paradoxalment, però, els drets humans i civils, positivitzats com a drets fonamentals, conserven el significat de drets universals fins i tot dins de les fronteres nacionals. D'aquesta manera recorden a les generacions vives i futures, si no l'autocompromís de difondre activament aquests drets, almenys la peculiaritat del contingut *normatiu excedentari* que tenen els drets humans universals més enllà del caràcter provisional de la seva vigència restringida de moment a un territori. L'excedent moral també deixa rastres d'un contingut normatiu encara no satisfet en els drets fonamentals en vigor; aquests rastres revelen en certa mesura el caràcter neguitejant d'una norma *insaturada*. La manca de «saturació» afecta, d'una banda, la dimensió *temporal* d'un *exhauriment* del contingut excedentari indeterminat dels drets fonamentals establerts en la comunitat política, que encara està pendent de concretar en termes fàctics; i, per altra banda, afecta la dimensió *espacial* d'una implementació *mundial* dels drets humans, també sense resoldre.

realització dels drets fonamentals, m'interessa el *cas normal* de les *idealitzacions* naturals vinculades a la condició de ciutadans lliures i iguals en una comunitat democràticament constituïda, ja que aquests no poden *participar* en les seves pràctiques cíviques de cap altra manera que no sigui amb el *supòsit* intuïtiu (i contrafactual) que els drets civils que practiquen solen complir el que prometen. El nucli normatiu de la constitució democràtica ha d'estar ancorat en la consciència cívica, és a dir, en les conviccions implícites dels mateixos ciutadans, especialment pel que fa a l'estabilitat del sistema polític. No són els filòsofs qui s'han de convèncer intuïtivament dels principis de la constitució, sinó la gran majoria de ciutadans. D'altra banda, també han de poder *confiar* que els seus vots tinguin el mateix pes en unes eleccions democràtiques, que la legislació i la jurisprudència, l'acció governamental i l'administrativa siguin, en general, honrades, i que per norma general hi hagi una possibilitat justa de revisió quan es prenguin decisions dubtoses. Encara que siguin *idealitzacions*—que poden depassar més o menys la pràctica real— aquestes expectatives generen fets socials en la mesura que es concreten en el judici i el comportament dels ciutadans. El problema d'aquestes pràctiques no són els pressupòsits idealitzadors que exigeixen als seus participants, sinó la credibilitat de les institucions, que no poden desmentir aquestes idealitzacions de manera òbvia i duradora. La crida fatal de Trump

diffícilment hauria trobat l'eco desitjat en la ràbia dels ciutadans que el 6 de gener de 2021 van assaltar el Capitoli si les elits polítiques no haguessin estat defraudant durant dècades les expectatives legítimes i garantides constitucionalment d'una part important de la seva ciutadania. La teoria política feta a mida d'aquest tipus d'estat constitucional, per tant, ha de ser concebuda de tal manera que faci justícia a ambdues coses: tant al peculiar *excedent idealitzador* d'un sistema de drets fonamentals carregat de contingut moral que proporcioni als ciutadans la consciència d'estar implicats en l'exercici d'un govern democràticament legítimat, com a les condicions socials i institucionals sota les quals les idealitzacions necessàries que els ciutadans associen a les seves pràctiques continuïn sent *creïbles* per si mateixes.

Així doncs, una teoria de la democràcia no necessita pas sotmetre's a la tasca de dissenyar per si mateixa els principis d'un ordre polític just, és a dir, de *construir-los* i justificar-los per tal de presentar-los pedagògicament als ciutadans; en altres paraules, no necessita entendre's a si mateixa com una teoria *dissenyada* normativament. La seva tasca consisteix més aviat a *reconstruir racionalment* aquests principis a partir del dret vigent i de les corresponents expectatives intuïtives i idees de legitimitat dels ciutadans. Ha d'explicitar el significat principal dels ordenaments constitucionals històricament *trobats i provats* —és a dir, suficientment estables— i

explicar les raons justificatives que realment puguin dotar el govern *de facto* de la suficient força legitimadora en la consciència dels seus ciutadans i, per tant, assegurar-ne també la participació.⁷ El fet que la teoria política, en la mesura que *explicita* la consciència implícita de la massa de ciutadans que intervenen en la vida política, pugui, al seu torn, *conformar-ne* l'autopercepció normativa no resulta més insòlit que el paper de la història contemporània acadèmica, que exerceix una influència performativa en la continuació dels esdeveniments històrics que ella mateixa en cada cas representa. Això no la converteix per naturalesa en una pedagogia política. Per aquest motiu, no veig la política deliberativa com un ideal inabastable amb el qual mesurar la crua realitat, sinó més aviat com un requisit previ per a l'existència de qualsevol democràcia digna d'aquest nom en les societats pluralistes.⁸ Com més heterogènies són les realitats socials, les formes de vida culturals i els estils de vida individuals d'una societat, més s'ha de compensar la falta d'un consens de *fons existent* a través de la base comuna de la *formació* de la voluntat i l'opinió pública.

7. Vegeu també D. Gaus, «Rationale Rekonstruktion als Methode politischer Theorie zwischen Gesellschaftskritik und empirischer Politikwissenschaft», dins: *Politische Vierteljahresschrift*, 54:2, 2013, 231-255.

8. Vegeu també Habermas (2018).